

Ministerie van Financiën

> Retouradres Postbus 20201 2500 EE Den Haag

Aan de voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Directie Begrotingszaken

Korte Voorhout 7
2511 CW Den Haag
Postbus 20201
2500 EE Den Haag
www.rijksoverheid.nl

I

Ons kenmerk

BZ/2012/654/ U

Uw brief (kenmerk)

27 september 2012 en
25 oktober 2012
(2012Z16349)

Bijlagen

2

Datum: 16 november 2012

Betreft: Kamervragen van dhr. Omtzigt (CDA) inzake de omvang van derivatenposities van instellingen in de (semi-)publieke sector, d.d. 27 september 2012 en 24 oktober 2012

Middels dit schrijven zal ik antwoord geven op het verzoek dat u, namens dhr. Omtzigt c.s., op 27 september jl. aan mij heeft overgebracht inzake de omvang van derivatenposities van publieke en semi-publieke instellingen.

Tevens doe ik u de antwoorden toekomen op de vragen die door de heer Omtzigt op 24 oktober 2012 zijn ingezonden, eveneens met betrekking tot derivatenposities van publieke en semi-publieke instellingen.

De antwoorden geef ik mede namens de ministers van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS).

De Minister van Financiën,

J.R.V.A. Dijsselbloem

Bijlage 1: Antwoord op verzoek van dhr. Omtzigt c.s. inzake overzichten van derivatenposities van publieke en semi-publieke instellingen, d.d. 27 september 2012

Directie Begrotingszaken

Ons kenmerk
BZ/ 2012/654/U

In het regeerakkoord 'Bruggen slaan' d.d. 29 oktober 2012 heeft het kabinet voornemens met betrekking tot derivaten bij (semi)publieke organisaties geformuleerd. In het regeerakkoord is opgenomen dat voor organisaties die (mede) met publiek geld zijn gefinancierd, het verboden is om te speculeren met complexe financiële producten zoals derivaten. Verzekeren tegen renterisico's is wel toegestaan. Toezicht hierop vindt plaats bij de jaarlijkse accountantscontrole. De risico's van derivaten zijn sterk afhankelijk van de manier waarop derivaten worden ingezet. Als derivaten enkel en alleen worden ingezet voor het afdekken van renterisico's, zijn de risico's van derivaten substantieel minder groot dan wanneer de derivaten worden ingezet voor speculatieve doeleinden.

Momenteel zijn de betrokken ministeries (SZW, OCW, BZK, VWS en Financiën) aan het bekijken op welke wijze het gestelde in het regeerakkoord tot aanpassing moet leiden in de wet- en regelgeving over derivaten. De Tweede Kamer kan begin 2013 voorstellen tegemoet zien om het risicovolle gebruik van derivaten door (semi-)publieke instellingen tegen te gaan.

Aan het verzoek om overzichten te verstrekken van de derivatenposities van instellingen in de publieke en semi-publieke sector kan op dit moment niet volledig worden voldaan.

Hieronder zal ik per sector aangeven welke informatie er op dit moment wel is en welke niet. Daarbij zal ik tevens aangeven wat de reden is van het ontbreken van informatie.

Pensioenfondsen (SZW)

Wat de pensioenfondsen betreft publiceert De Nederlandsche Bank op kwartaalbasis tabellen die een inzicht geven in de relatieve omvang van de derivatenposities. De meest recente overzichten zijn als bijlagen 1a en 1b bij deze brief gevoegd.

Onderwijsinstellingen (OCW)

Binnen het ministerie van OCW loopt momenteel een onderzoek naar het financiële cijferbeeld van alle publiek bekostigde instellingen in het MBO, dat wordt uitgevoerd door de Inspectie van het Onderwijs. De uitkomsten van dit onderzoek volgen binnen enkele weken. Het gebruik van financiële producten als derivaten voor de sectoren MBO en HO wordt in een apart onderzoek in kaart gebracht. De resultaten van dit onderzoek worden in het najaar verwacht.

Zorginstellingen (VWS)

De precieze omvang van de derivatenpositie bij individuele zorginstellingen is niet bekend. Uit een onderzoek van Finance Ideas onder financiële medewerkers van zorginstellingen (HEAD's) blijkt dat het overgrote deel van de instellingen geen gebruik maakt van rentederivaten. Ongeveer 10 procent van de respondenten geeft aan beperkt tot regelmatig gebruik te maken van rentederivaten. Deze gegevens zijn gebaseerd op 155 antwoorden. KPMG heeft, op basis van de jaarverslagen over 2011, onderzoek gedaan onder de 100 grootste zorginstellingen en constateert tussen 2010 en 2011 een toename in het gebruik van rente-

derivaten. Een volledig beeld komt naar verwachting uit een uitvraag die het Waarborgfonds voor de Zorgsector (WFZ) heeft gehouden onder zijn toegelaten deelnemers. Ongeveer driekwart van de intramurale instellingen is toegelaten. De resultaten komen later dit jaar beschikbaar.

Directie Begrotingszaken

Ons kenmerk
BZ/ 2012/654/U

Decentrale overheden en (semi-)publieke instellingen (BZK)

Inzicht in derivatenposities van decentrale overheden is op Rijksniveau niet voorhanden. Het zogenaamde verticale financiële toezicht (van Rijk op provincies en van provincies op gemeenten en waterschappen) is generiek, risicogericht en, daarmee verbonden, terughoudend en proportioneel. Het toezicht wordt uitgevoerd op begrotingen en jaarrekeningen met gebruik van de opmerkingen die de accountant maakt over de jaarrekeningen. Decentrale overheden verantwoorden zich meestal niet over derivatenposities in hun begroting en jaarrekening. Er vindt thans geen specifiek verticaal toezicht plaats op deze derivatenposities door de Rijksoverheid. Het afsluiten van derivaten is een verantwoordelijkheid van de desbetreffende decentrale overheid zelf en het toezicht daarop behoort op dit moment primair toe aan de zogenaamde horizontale toezichtketen (door gemeenteraad, provinciale staten en dagelijks bestuur waterschappen). Daarbij moet voldaan worden aan de bepalingen in de Regeling uitzettingen en derivaten decentrale overheden (Ruddo), waarvan artikel 4 bepaalt dat derivaten uitsluitend mogen worden gebruikt ter beperking van financiële risico's.

De Zelfstandige Bestuursorganen (ZBO's) die onder het Ministerie van BZK vallen hebben geen derivaten aangeschaft. Voor woningcorporaties is dit wel het geval. Een overzicht per medio dit jaar van de omvang en opbouw van de sectorale derivatenportefeuille gerelateerd aan de sectorale leningportefeuille, alsmede inzicht in de corporaties die niet voldoen aan de buffervereisten bij 1% rentedaling, is op 6 september naar de Kamer gezonden (29453 nr. 275).

Staatsdeelnemingen (FIN)

Staatsdeelnemingen zijn geen onderdeel van de publieke of semipublieke sector, maar private bedrijven met de staat als aandeelhouder. Staatsdeelnemingen dienen te handelen binnen de grenzen die relevante wet- en regelgeving stellen. De verantwoordelijkheid voor het al dan niet afsluiten van derivaten ligt bij het bestuur van de staatsdeelnemingen; de raad van commissarissen houdt daar toezicht op. Een aandeelhouder heeft over het algemeen geen formeel recht om het afsluiten van derivatenposities goed- of af te keuren. Uiteraard geven de jaarverslagen van staatsdeelnemingen de aandeelhouder wel inzicht in de aanwezigheid van de derivatenposities bij staatsdeelnemingen. Mede naar aanleiding van de recente ontwikkelingen omtrent bijvoorbeeld Vestia is er met een aantal deelnemingen gesproken over de derivatenposities die zij innemen. Dit zal worden voortgezet om ervan verzekerd te zijn dat derivatenposities passen in een risicobeheer, dat gericht is op het aangaan van aanvaardbare risico's. Overigens zij erop gewezen dat de derivatenposities bij staatsdeelnemingen in het ergste geval tot verliezen voor de onderneming kunnen leiden, zonder dat de risico's ten aanzien van de derivatenposities één op één doorwerken naar de rijksbegroting. Bovendien geldt dat er ten aanzien van verschillende staatsdeelnemingen ook toezichhouders actief zijn; zo ziet DNB toe op de financiële risico's die staatsdeelnemingen uit de financiële sector aangaan.

BIJLAGE 1a: Belegd pensioenvermogen voor risico pensioenfondsen
Directie Begrotingszaken

Datum laatste wijziging: 20-09-2012													
Totaal pensioenfondsen													
Ultimocijfers in miljoenen euro's													
	2011K1		2011K2		2011K3		2011K4		2012K1		2012K2		
	Excl. Derivaten	Incl. Derivaten	Excl. Derivaten	Incl. Derivaten	Excl. Derivaten	Incl. Derivaten	Excl. Derivaten	Incl. Derivaten	Excl. Derivaten	Incl. Derivaten	Excl. Derivaten	Incl. Derivaten	
Vastgoedbeleggingen													
1.1.1	Directe beleggingen in vastgoed	17.599	17.599	17.413	17.413	17.510	17.510	18.221	18.221	14.831	14.831	14.883	14.883
1.1.2	Indirecte beleggingen in vastgoed	61.498	61.500	61.418	61.419	59.365	59.363	63.780	63.777	62.602	62.602	65.230	65.230
1.1.2.1	W.v. beursgenoteerd									29.607	29.607	31.201	31.201
1.1.2.2	W.v. niet-beursgenoteerd									32.995	32.995	34.029	34.029
1	Totaal vastgoedbeleggingen	79.097	79.098	78.831	78.831	76.875	76.873	82.001	81.998	77.432	77.432	80.113	80.113
Aandelen													
2.1.1	Mature markets	182.747	183.867	184.433	185.712	173.523	174.620	185.432	188.329	198.540	199.730	201.460	202.748
2.1.2	Emerging markets	38.246	38.267	38.974	38.982	34.640	34.619	40.342	40.344	49.760	49.765	44.485	44.497
2.1.3	Beleggingsfondsen	9.044	9.557	8.751	9.235	3.444	3.888	4.260	4.719				
2	Totaal aandelen	230.037	231.691	232.158	233.929	211.607	213.127	230.034	233.392	248.300	249.495	245.945	247.245
3	Private equity	26.821	26.821	27.289	27.289	29.392	29.392	29.978	29.978	38.453	38.453	40.885	40.885
Vastrentende waarden													
4.1.1	Staatsobligaties, niet index-linked	142.468	143.041	148.515	149.188	160.769	193.664	173.103	218.610	187.604	233.587	195.674	250.600
4.1.2	Index-linked bonds	40.106	39.788	42.144	41.860	42.237	40.445	40.821	40.244	41.015	39.630	41.614	38.956
4.1.3	Hypothecaire leningen	33.753	33.751	33.863	33.864	32.850	32.853	31.204	31.208	33.950	33.955	33.304	33.310
4.1.4	Credits	111.050	110.041	109.377	109.043	110.020	111.797	114.335	115.039	115.943	115.940	119.710	119.748
4.1.5	Kortlopende vorderingen op banken	13.924	19.906	12.111	13.267	16.548	9.408	11.544	6.493	19.785	19.819	18.624	18.648
4.1.6	Beleggingsfondsen	6.244	6.507	6.023	6.347	2.654	3.487	2.473	3.495				
4	Totaal vastrentende waarden	347.545	353.034	352.032	353.569	365.078	391.654	373.481	415.089	398.298	442.930	408.926	461.262
5	Hedge funds	23.817	23.817	24.252	24.255	26.408	26.408	25.782	25.782	25.382	25.441	27.109	27.141
6	Commodities	10.911	12.341	10.491	10.985	9.841	8.805	5.521	5.782	2.311	2.941	2.105	1.705
Overige beleggingen													
7.1.1	Securities lending en repo									-8.790	-8.790	-9.044	-9.044
7.1.2	Herbelegging vanuit securities lending en repo									8.236	8.236	8.177	8.177
7.1.3	Overige liquide middelen	17.692	18.473	22.376	22.478	21.627	21.386	23.358	23.119	16.074	15.732	14.298	14.286
7.1.4	Overig	-4.421	-2.293	-5.267	-3.430	-9.670	-3.283	-13.085	-13.523	-10.320	-10.473	-14.260	-14.468
7.1.5	Beleggingsfondsen	840	759	1.148	1.058	527	575	528	586				
7	Totaal overige beleggingen	14.111	16.939	18.257	20.106	12.484	18.678	10.801	10.182	5.200	4.705	-829	-1.049
8	Currency overlay									0	2.171	0	-2.066
9	Totaal beleggingen voor risico fonds	732.339	743.740	743.310	748.965	731.685	764.937	757.597	802.204	795.375	843.568	804.255	855.237

BIJLAGE 1b: Marktwaarde derivatenposities belegd pensioenvermogen

Datum laatste wijziging: 20-09-2012

Totaal pensioenfondsen							
Ultimocijfers in miljoenen euro's							
		2011K1	2011K2	2011K3	2011K4	2012K1	2012K2
Derivatenposities							
1	Rentederivaten		1.983	2.949	40.679	49.036	50.025
2	Aandelencontracten		909	1.069	1.684	1.451	1.527
3	Valutacontracten		7.396	1.463	-8.278	-6.198	-2.036
4	Commodities derivaten		1.432	498	-1.055	220	630
5	Kredietderivaten		-318	-323	222	95	-106
6	Derivaten met exposure naar meerdere factoren		0			1.219	1.972
Totaal derivaten positie			11.403	5.655	33.252	44.604	50.982

Bijlage 2: Antwoord op Kamervragen, ingezonden door dhr. Omtzigt (CDA) op 24 oktober 2012, inzake derivatenposities van publieke en semi-publieke instellingen

Directie Begrotingszaken

Ons kenmerk
BZ/ 2012/654/U

2012Z17919

Vragen van het lid Omtzigt (CDA) aan de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de ministers van Financiën, van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, en van Volksgezondheid en Welzijn en Sport over het verzoek om overzicht van de derivatenposities van alle instellingen in de publieke en semipublieke sector te ontvangen (ingezonden 24 oktober 2012).

1. *Herinnert u zich nog het verzoek bij de regeling van werkzaamheden van 27 september jl. van de fracties van CDA, PVV, SP, D66, CU, SGP, Partij voor de Dieren en 50plus om met spoed een overzicht te ontvangen van de derivatenposities van alle instellingen in de publieke en semipublieke sector?*

Antwoord:

Ja, het antwoord op dit verzoek treft u in bijlage 1 aan.

2. *Deelt u de mening dat dit overzicht nu wel erg lang op zich laat wachten, te meer hierom eerder gevraagd was¹?*

Antwoord:

In antwoord op vragen van de leden Wolbert en Groot heeft de minister van VWS op 5 oktober 2012 aangegeven dat de resultaten van de uitvraag die het Waarborgfonds voor de Zorgsector eerder dit jaar onder haar aangesloten zorginstellingen hield, later dit jaar beschikbaar komen. Mede op basis daarvan zal bepaald worden of nadere regelgeving noodzakelijk is.

Zoals aangegeven in de beantwoording van het verzoek van 27 september geldt dat voor het toezicht op decentrale overheden de horizontale toezichtsketen van toepassing is. Dit betekent dat het Rijk geen informatie heeft over derivatenposities van decentrale overheden.

Overigens heeft het onderwerp derivaten de aandacht van de betrokken ministeries. Niet voor niets zijn er onderzoeken in gang gezet naar het gebruik van derivaten en de risico's die daarmee gepaard gaan bij de ministeries van OCW en VWS. Op basis van de resultaten en hetgeen in het regeerakkoord is opgenomen, zullen de ministeries van OCW, VWS, SZW, BZK en FIN gezamenlijk bekijken op welke wijze de wet- en regelgeving en het toezicht aangescherpt kunnen worden. U wordt hier begin 2013 over geïnformeerd.

3. *Is het rapport van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over de derivatenpositie per instelling klaar - zeker nu ook Zadkine, een instelling met derivaten in zeer zwaar weer zit - en kunt u dit aan de Kamer doen toekomen²?*

Antwoord:

Het ministerie van OCW zal hierover binnen enkele weken separaat aan de Kamer berichten. De Onderwijsinspectie is het onderzoek momenteel aan het afronden. De eerste resultaten en inzichten, inclusief een reactie van de minister van OCW, zullen aan de Kamer worden toegezonden.

Directie Begrotingszaken

Ons kenmerk
BZ/ 2012/654/U

4. *Welke gemeentes en provincies hebben een zodanige positie dat zij moeten bijstorten³?*

Antwoord:

Inzicht in derivatenposities van decentrale overheden is op Rijksniveau niet voorhanden. Het antwoord op vraag 5 gaat hier nader op in.

5. *Heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties inzicht in de derivatenpositie van gemeentes, provincies en daaraan gelieerde organisaties, zoals Seaports Groningen? Zo nee, wat heeft zij dan de afgelopen maanden gedaan, zo ja, kunt u dat aan de Kamer doen toekomen?*

Antwoord:

Inzicht in derivatenposities van decentrale overheden en daaraan gelieerde organisaties is op Rijksniveau niet voorhanden. Het zogenaamde verticale financiële toezicht (van Rijk op provincies en van provincies op gemeenten en waterschappen) is generiek, risicogericht en, daarmee verbonden, terughoudend en proportioneel. Het toezicht wordt uitgevoerd op begrotingen en jaarrekeningen met gebruik van de opmerkingen die de accountant maakt over de jaarrekeningen. Provincies en gemeenten hoeven - gelet op het kader waarbinnen zij zich moeten verantwoorden, het Besluit begroten en verantwoorden (Bbv) - zich niet te verantwoorden over derivatenposities in hun begroting en jaarrekening. Er vindt thans geen specifiek verticaal toezicht plaats op deze derivatenposities door de provincies of de Rijksoverheid. Bij het afsluiten van derivaten moet voldaan worden aan de bepalingen in de Regeling uitzettingen en derivaten decentrale overheden (Ruddo), waarvan artikel 4 bepaalt dat derivaten uitsluitend mogen worden gebruikt ter beperking van financiële risico's. Tevens zijn open derivatenposities niet toegestaan. Het afsluiten van derivaten is een verantwoordelijkheid van de desbetreffende decentrale overheid zelf en het toezicht daarop ligt primair bij de gemeenteraad, de provinciale staten resp. het dagelijks bestuur van de waterschappen (het zogenaamde horizontale toezicht).

Voor aan decentrale overheden gelieerde organisaties geldt eveneens dat, voor zover er sprake is van verticaal toezicht, dit toezicht zich niet richt op derivaten. Hierdoor is er ook met betrekking tot deze organisaties geen inzicht in derivatenposities.

6. *Heeft u kennisgenomen van de derivatenpositie van Groningen Seaports⁴ en de bijstortverplichting van meer dan 10 miljoen in 2011⁵? Zo ja, wanneer heeft u hier kennis van genomen en welke acties zijn ondernomen?*

Antwoord:

Ja, de minister van BZK is vanuit zijn rol van toezichthouder op zogenaamde gemeenschappelijke regelingen waar provincies in participeren, op de hoogte van het feit dat Groningen Seaports derivaten in haar bezit heeft, die -zoals nu blijkt- tot zogenaamde bijstortverplichtingen kunnen leiden. Tot afgelopen jaar was er, mede gebaseerd op het oordeel van de accountant bij de jaarstukken, geen aanleiding hier bijzondere aandacht aan te besteden.

Eenzijds naar aanleiding van de Vestia-affaire en de maatschappelijke discussie rondom derivaten en anderzijds naar aanleiding van de opmerking van de accountant inzake de derivaten bij Groningen Seaports in de jaarstukken over het jaar 2011, zijn thans door de minister van BZK wel stappen ondernomen om meer inzicht te krijgen in de specifieke casus. Op dit moment wordt door de minister van BZK nog aanvullende informatie verzameld op basis waarvan de minister van BZK een definitief oordeel kan vormen over de derivatenpositie van Groningen Seaports.

7. *Is de derivatenpositie van Groningen Seaports, dat wel derivaten heeft, maar geen leningen die eronder liggen, conform de vigerende wet- en regelgeving?*

Antwoord:

Op basis van de thans beschikbare informatie bij de minister van BZK kan hierover nog geen oordeel gevormd worden. Na beoordeling van de bij vraag 6 genoemde aanvullende informatie wordt de Kamer nader geïnformeerd.

8. *Is de boekhoudkundige truc, waarmee de derivaten een paar dagen eerder betaald worden, dan als afkoopsom gelden, een geldige truc? Verbloemt deze de werkelijke positie van Groningen Seaports?*

Antwoord:

Op basis van de thans beschikbare informatie bij de minister van BZK kan hierover nog geen oordeel gevormd worden. Na beoordeling van de bij vraag 6 genoemde aanvullende informatie wordt de Kamer nader geïnformeerd.

9. *Kunt u het nu twee keer eerder gevraagde overzicht van de derivatenposities van alle instellingen in de semipublieke en publieke sector, voor zover het nu bekend is, voor 31 oktober aan de Kamer doen toekomen?*

Antwoord:

Voor het antwoord op deze vraag wordt u verwezen naar bijlage 1.

In het ordedebat van 25 oktober jongstleden zijn door de heer Omtzigt ook problemen als gevolg van ongedekte derivatenposities van een slibverwerkingsbedrijf ter sprake gebracht.

Het gaat hier om Slibverwerking Noord-Brabant (SNB). In de media zijn berichten verschenen dat SNB in zware financiële problemen is gekomen als gevolg van derivaten. De werkelijkheid is echter anders dan in de media wordt geschetst.

SNB is een overheidsvennootschap waarvan zes waterschappen de aandelen houden. In 2007 heeft SNB een Switch Transaction (ST) afgesloten met Deutsche Bank (DB) met als voornaamste doel financiële risicovermindering door spreiding van bestaande leasedeposito's voor een periode van 10 jaar. Daarnaast levert de ST een van tevoren bekende en vastgelegde financiële opbrengst.

SNB benadrukt dat deze financiële transactie géén rentederivaat betreft; het gaat hier zuiver om risicovermindering door tijdelijke herverzekering.

Het besluit om de ST aan te gaan is genomen in de Raad van Commissarissen van SNB en bekrachtigd door de Algemene Vergadering van Aandeelhouders. Hoewel SNB niet hoeft te voldoen aan de Wet Fido is de ST daaraan in 2007 wel getoetst. De ST voldoet aan alle bepalingen van de Wet Fido en de Ruddy.

De ST loopt tot 2017 zonder tussentijdse betalingsverplichting voor SNB en haar aandeelhouders. Enkel door exceptionele economische ontwikkelingen zou deze situatie kunnen veranderen.

Recente wijziging van de verslaggevingsregels door de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) maakt dat SNB genoodzaakt is om halverwege de looptijd de ST tegen reële waarde te waarderen in plaats van tegen kostprijs, zoals in voorgaande jaren. Hierdoor ontstaat boekhoudkundig een negatief eigen vermogen. Op papier lijkt SNB hierdoor failliet, terwijl de omzet en de kostenstructuur in orde zijn. Het negatieve eigen vermogen staat op gespannen voet met de contractuele afspraken met DB. SNB is daarom thans in gesprek met DB over hoe om te gaan met deze wijziging in de verslaggevingregels. Het is algemeen gebruikelijk en geaccepteerd dat banken en bedrijven bij wijziging van regelgeving met elkaar nieuwe afspraken maken.

Voor de volledigheid wordt nog vermeld dat de provincie de aangewezen toezichthouder is voor de waterschappen.

¹ Kamervragen 2012-2013, Aanhangsel van de Handelingen, nummer 108

² Kamervragen 2012-2013, Aanhangsel van de Handelingen, nummer 108; antwoord op vraag 5 stelt dat dit half oktober klaar is?

³ Kamervragen 2012-2013, Aanhangsel van de Handelingen, nummer 108; antwoord op vraag 5 stelt dat een aantal gemeentes moet bijstorten?

⁴ Financieel Dagblad, 20 oktober 2012

⁵ Jaarverslag Groningen Seaports 2011, bladzijde 22